

Sanat bir payning o'zida ham etirof, ham inkor etuvchi hodisalar sirasiga kiradi. "Bironta ham sanatkor voqealikka oxirigacha dosh berolmaydi, deydi Nitsshe. Bu haqiqat, biroq bironta ham sanatkor voqealikni chetlab o'tolmasligi ham haqiqat. Ijod b'T" vahdalul vujudga intilish, shu bilan birga mavjud olamdan qochish, uni inkor qilish hamdir. Biroq u olamda o'zligini topolmagani, bu olam o'zligiga mos kelmagani uchungina inkor qiladi. Bu inkor mohiyatan ibtidoga, tarix zanjirining ilk halqalariga, olam ezgulik va yovuzlikka bo'linayotgan pallalarga qaratiladi. Isyon b'T" olam bo'linishidan boshlangan. Shu sababli sanat isyonning mohiyatini bizga to'l'a ochib bera oluvchi vosita bo'lishi ham mumkin.

Biroq ajablanarli shundaki, inqilobchi islohotchilar haqiqiy sanatga yetko'z bilan qarab kelishgan. Aflatunning qarashlari bu masalada hammadan oshib tushadi. Uning uchun "go'zallik hamma narsadan ustun, til bor-yo'g'i jilo beruvchi vosita edi. Shu sababli u o'z davlatidan shoirlarni badarg'a qilishda tashabbuskor bo'lgandi. Zamonaviy inqilobi harakatlar ham sanatni sud qilishga kirishdi. Jamiyatga madadni tabiatdan izlagan Russo sanatga xurofot deb qarardi. "Aql tantanasi uchun yozgan dasturida hamma narsani avval momoqaldiroq gumburlatib, so'ng yashin bilan kuydirmoqchidek taassurot qoldiradigan Sen b'T" Jyust Aql mabudasini go'zallik emas, ko'proq mehr-shafqat sohibi sifatida ko'rishni istadi. Frantsuz inqilobi uchar jurnalist Demulen[1] va muxolif yozuvchi Saddan boshqa biron sanatkoring olqishiga sazovor bo'lolgani yo'q. Aksincha, o'sha davrdagi eng ulug' va yagona shoirning boshi tanidan judo etildi[2], yagona katta yozuvchi esa Londonga qochib ketishga majbur bo'ldi[3] va u yerda mutassib taqvodorga aylandi. Sal keyinroq "sensimonchilar sanatning "jamiyat uchun foydali bo'lismeni talab qila boshladilar. "Taraqqiyot uchun sanat b'T" XIX asr aql sohiblarining birdan-bir davosi edi, garchi haqligini isbotlay olmagan bo'lsa-da, hatto Gyugo ham shu davo bilan bayroq ko'targan edi. Faqat Vales[4] sanatni xumori qonguncha so'kishdan va unga malum vazifa yuklashdan o'zini tiydi.

Rus nigilistlari ham shunga yaqin qarashda edilar. Pisaryov moddiy foyda bermaydigan estetikani tan olmadi. "Rus Rafaeli bo'lgandan ko'ra rus etikdo'zi bo'lisl foydaliroqdir, derdi u. U hatto Shekspirga ham etik tiktirmoqchi bo'ldi. Keyinchalik mashhur va katta shoir bo'lib yetishgan nigilist Nekrasov "Pushkindan ko'ra bir burda pishloq menga afzal degan edi. Sanatni "tarbiya vositasiga aylantirmoqchi bo'lgan Tolstoy qarashlari hammaga malum. Ulug' Pyotr sai-harakati bilan Peterburgdagagi Yozgi bog'ga keltirilgan va Italiya quyoshida pishgan, marmari hozirgacha yaraqlab turgan Venera va Appolondan esa Inqilobi Rossiya butunlay yuz o'girdi. Qashshoqlik bazida behisob boylikni ko'rganda ana shunday burnini jiyiradi.

Nemis mafkurasi ayblovli bundan ham shafqatsizroqdir. "Ruh noyobligi sharhlovchilari bani bashar hamjihat bo'lgan jamiyatda sanatga hech qanday ehtiyoj qolmaydi, deb hisoblashadi. Go'zallik ham yashab qoladi, biroq u badiiy tarzda emas. Aqlga muvofiq voqealikning o'zi insonning jami ehtiyojini qondira oladi. Voqealikdan yuqori turuvchi shaklni tanqid qilish voqealikka to'liq bo'y sunuvchi sanatni ham qamrab olyapti. Marksning fikricha, sanat o'z zamonidan tashqarida yashay olmaydi; u o'z davrining va hokim sinflarning manfaatini aks ettiradi. Faqat inqilobi sanat, ha, faqat o'sha, inqilobga xizmat qila olishi mumkin. Voqealikdan ustun bo'lgan go'zallik yaratayotgan sanat voqelikning o'zini mutlaq go'zallikka aylantirsagina o'zining bosh vazifasini bajargan bo'ladi. Inqilobi harakatda o'z o'rmini anglagan rus etikdo'zi go'yo go'zallikning haqiqiy yaratuvchisi emish. Uni yangi, inqilobi odam uchun tushunarsiz bo'lgan, hech kimga foydasi tegmaydigan bir lahzalik oniy go'zallik yaratgan qandaydir mujmal Rafaelga qiyoslab bo'lmaydi. Shunday bo'lsa-da, Marks, "nega yunon badiiyati biz uchun hanuz go'zalligicha qolmoqda, deb savol qo'yadi va shunday javob beradi: u insoniyatning beozor bolalik davrining inikosidir va biz, ularga nisbatan, katta bo'lib qolganlar, bu asarlarni bolalikni xotirlagandy zavqlanib o'qiyimiz[5]. Shunda o'z-o'zidan ulug' Italiya uyg'onish davri shoh asarlari, Rembrand suratlari, xitoy sanati bilan bizni nima bog'lab turadi degan savol paydo bo'ladi. Hech narsa! Sanat ustidan hukmi hoziqlik davom etmoqda va bunga sanatkorlar, aql-idrok egalari ham qo'shilishmoqda: ular sanatga tuhmat qilar ekanlar, eng avvalo o'zlar o'tirgan shoxga bolta urishmoqda, o'zlarini o'zlar sharmandal ravishda masxara qilishmoqda. Aslida sanatkor Shekspir bilan etikdo'z Shekspir o'rtasidagi bahsdan shu narsa malum bo'ldiki, etik tikayotgan pallada emas, Shekspirni o'qiyotgan pallada inson go'zallik bilan yuzma-yuz keladi. Davrimiz sanatkorlari tavba-tazarru qilayotgan XIX asr rus dvoryaniga o'xshaydi, zero ikkalasi ham vijdoni og'rigani uchungina uzrxohlikka o'tgan. Mutelikni bo'yninga olganlar va murosasozlar ham uning istagi bilan hisoblashmagan holda insoniyatni, shu jumladan, etikdo'zni ham o'sha boy manaviy nematdan b'T" abadulabad mahrum qilmoqchi, go'zallikni toptamoqchi bo'layotganlar bilan bir safda ekanligini unutmasliklari kerak.

Ammo, bu zohidona nodonlikni oqlovchi asos ham borki, bu biz uchun ham qiziqdird. Bu inqilob va isyonning estetik inikosi masalasidir.

Har qanday isyonda isyon qilingan narsaning maqsadga muvofiq emasligi va uning o'rnini boshqasi bilan almashtirishdek istaklarni jamlashtirgan umumiy talablar aks etadi. Shu manoda isyon b'T" yangi dunyo qurishga intilishdir. Bu sanatga ham taalluqli. Isyon o'z oldiga, ochiqroq aytganda, estetik talablar qo'yadi. Barcha isyonkor fikrlar, ko'rib chiqqanimizdek, yoki davatlarda, yoki yangi dunyoni ramzlashtirgan obrazlarda namoyon bo'ladi. Lukretsining shahar devorlari, Sadning odam o'tolmas qo'rg'onlari, xayol qoyasi va yolg'izlik cho'qqilaridan iborat Nitsshening tafakkur oroli, Lotreamonning ilk hayot okeani, Remboning ohang panjarasi, syurrealistlarning borliqni larzaga solgan bo'rondan so'ng qoladigan iz kabi fikr istehkomlari, mamlakatning qoq yarmini egallagan qamoqxona tasvirlari, konslagerlar, ozod qullar imperiyasi b'T" bular hammasi bir butunlikni, yagonalikni va unga bo'lgan ishtiyocoqu-mayllarni ifodalaydi. Mana shu tasvir etilgan dunyoni odam tezroq anglashi mumkin: anglangan dunyo b'T" yangilanayotgan dunyodir.

Bu holatni biz deyarli barcha sanat turlarida uchratamiz. Sanatkor dunyoni o'z tushunchasidan kelib chiqib quradi. Tabiat musiqasidagina hudud va zamon yo'q. Borliq esa hech qachon jim turmaydi: hatto sukunat payti ham u bizdan taralayotgan ohanglarga aks-sado berib, o'zining azaliy kuyini chalaveradi. Biroq bizga tushunarli bo'lgan tovushdan hamisha ham ohang chiqavermaydi va musiqa bo'lavermaydi. Shu bilan birga musiqa o'zaro uyg'unlik tugagan, ohang tovushga aylangan, bizning hissimiz va kechinmalarimizga mos tabiatdag'i tartibsiz ohanglar tartiblashuvga kirishgan joydan boshlanadi. "Men shunga qatiy amin bo'lib boryapmanki, - deb yozgan edi Van Gog, - tubanlikka g'arq bo'lgan dunyoga qarab Parvardigorga baho berib bo'lmaydi. Dunyo, shunchaki, oxiriga yetkazilmagan chizgi, xolos. Har bir sanatkor ana shu chizgini mufassal suratga aylantirish, unga yetishmayotgan manzaralarni kiritishni xohlaydi. Sanat ichida eng buyugi va zahmatkashi bo'lgan haykaltaroshlik uch o'lchovli dunyoda inson qiyofasini koinot va o'z uslubi mujassami sifatida yaxlit tasvirlashni istaydi. Haykaltaroshlik mavjud voqelikni inkor qilmaydi, balki unga hammadan ham ko'proq ehtiyoj sezadi, biroq unga hech qachon bor kuchi bilan yopishib olmaydi ham. Uyg'onish davrida uning yutuqlaridan biri ishora b'T" ko'z ifodasi va tasviri bo'ldiki, bu bilan u bani odamdag'i ishora va ifodaning ramziga aylana oladi. Uning mohiyati mavjud qiyofadan ko'chirib olishda emas, balki uyg'unlashtirishda, yani bir soniyalik yuz ifodasi, tana va qomat ishorasini mangu go'zallikka, mangu ishoraga aylantira olishda ko'rindi. Faqat shu yo'll bilan b'T" namunaviy yoki odatiy obrazlar yordamida horg'inlik sillasini quritgan odamlarning etiborini mangu go'zallikka tortib,

This is not registered version of TotalDocConverter
 seishohing shashqar qo'shashing yana ham shashan qo'shadidi. Balki muhabbatni toptalgan oshiq yunon mashuqasiga bugun ham nafrat va g'azab bilan qarar, biroq bu qarashdan hech qanday estetik zavq uyg'onmaydi.
 Tasviriy sanat ham ana shunday uyg'unlik mahsulidir. Delakrua o'z sanati haqida mushohada qilib, shunday yozgan edi: "Daholik bu B'T" uyg'unlashtirish va ifodalay olish istedodir. Mavzuni tanlash bilanoq sanatkor asarga birinchi g'ishtni qo'yadi. Manzara tutqich bermaydi yoki xotiraning qaysidir burchagiga bekinib oladi. Shuning uchun ham manzarachi rassom yoki natyurtmorchi mo'yqalam sohibi makon va zamondan eng avvalo tutqich bermaydigan yoki betartib ranglar orasida g'oyib bo'ladi, bir lahma ko'rini so'ng mangulik ortiga yashirinadigan manzaralarni tezroq qog'ozga tushirib qolishga shoshiladi. Manzarachining birinchi vazifasi yaxlit suratning qism-qismlarini tayyorlashdan iborat bo'ladi: qismlarni tayyorlayotgan lahzadayoq u tanlay boshlaydi. Ko'pincha syujetli surat makon va zamondagi boshqa bir harakatning inikosi sifatida yuzaga chiqadi. So'ng sanatkor tasvirlni yaxlitlashtirishga o'tadi. Pero della Franchesko kabi ulug' mo'yqalam sohiblarining asarlari yoz faslining bir soniyasini ushlab olib, mangu to'xtatib qo'ygandek taassurot qoldiradi. Uning qahramonlari go'yo makon va zamonni sezmayotganday, undan butkul xalos bo'lganday, makon va zamon xavfini nazariga ilmay yashashda davom etadi; uni na makon, na zamon o'chirishga qurbi yetadi B'T " sanatning eng mo'b'Tjizali xususiyati ham shunda. O'z o'limidan so'ng yuz yillar o'tgach ham "faylasuf Rembrand yillar sharpasi orqasiga yashiringan holda o'sha o'zi ko'targan muammo ustida siz bilan bahslashib o'tiraveradi. "Bizni narsalar manzarasi bilan o'ziga rom qilmochi bo'lgan, biroq hech qachon bizni maftun qilolmaydigan bu tasviriy sanat degani aslida bir pulga qimmat. Bu Paskalning mashhur iborasi. Delakrua hech bir asossiz ravishda "bir pulga qimmat sifatlashini "g'alatiq deb o'zgartirgan. Bir qarashda haqiqatan ham o'sha narsalar bizni maftun qila olmaydi, chunki biz ularni ko'rmaymiz. U bizdan uzilgan holda abadiy harakatda yashaydi. Iso Masihni qamchilayotgan jallodning qo'lini kim ko'rgan? Salb yurishiga ketayotganlar izidan zaytunzorga singayotgan g'uborlarni kim ko'rgan? Biroq bularning hammasi go'zal va shafqatsiz manzaralari bilan bizni o'sha azob-uqubatga yuzma-yuz qilish uchun muzeyning sovuq devorlariga zarb etilgan: umri g'amu-hasratda o'tg'an Isoning bir necha soniyalik uqubati ana shu suratlarga jo qilingan. Rassomning mo'yqalami tabiat sirlariga, tarix qatlamlariga bemalol yorib kira oladi va shunisi bilan u bani olam harakatining ajralmas qismidir. Sanat Gegel orzu qilgan xususiydan umumiyya qarab intiluvchi doimiy harakatdagi va kurashdag'i hodisalar sirasiga kiradi. Balki bani bashar birdamligiga intilayotgan bugungi zamon shu sababli ham ana shu yaxlitlikka intilishning eng mukammal namunasi bo'lmish sanatga ko'proq ehtiyoj sezayotgandir? Badiiy tafakkur davrning ibrido va intihosiga hamisha mos keladi: bugungi tasviriy sanatning turmushga va yaxlitlikka bo'lgan betinim intilishini faqat badiiy tafakkur orqaligina tushuntirish mumkin. Van Gogning yurakni larzaga soluvchi zorlanishida barcha sanatkornarning kibr va umidsizliklari aks etgan: "Men hayotda ham, tasviriy sanatda ham xudoni chetlab o'tishim mumkin. Biroq menin ichki "men im o'zidan ustunroq "menni chetlab o'tolmaydi, usiz menin ijodim ham, hayotim ham manisiz bo'lib qoladi. Mustabid inqilob tomonidan ishonchszlik bilan kutib olinadigan sanatkorning voqelikka qarshi isyonni aslida eziluvchilar ko'targan ongsiz isyonning samoviy yuksak ko'rinishidir. Barcha narsaga shubha va inkor ko'zi bilan qarovchi inqilobi harakat sanatda inkordan tashqari etirof ham mavjud ekanligini ich-ichida his qiladi: sanatdagi harakat B'T " yaratuvchanlik bilan, go'zallik B'T " adolat bilan tengdir: bazi holatlarda go'zallik o'z-o'zidanadolatsizlikni fosh qiluvchi shafqatsiz vositaga aylanishi mumkin. Shuning uchun bironta ham sanat turi faqat inkor evaziga yashashi mumkin emas. Har qanday fikr, kezi kelsa, hech narsani anglatmagani kabi inqilobchilar manisiz deb atayotgan sanatda ham mano va yana nimadir mavjud bo'ladi. Inson umumiy adolat talab qilib, umumiyadolatsizlikka qarshi oyoqqa turishi,adolatli jamiyat ijodkori bo'lib chiqishi mumkin, biroq uning dunyodagi barcha narsaga hammasi bir pulga qimmat deb qarashga haqqi yo'q. Go'zallikni ijod qilishi uchun u voqelikni inkor qilishi va ayni paytda uning zavqli tomonlarini ko'ra olishi shart bo'ladi. Sanat voqelik bilan bahslashadi, biroq undan butkul chetlashmaydi. Nitsshe har qanday ahloqiy, ilohiy tushuncha va odatlarni inkor qilishi, ularni bu hayotga, bu dunyoga g'irt tuhmat deb atashi mumkin. Biroq o'zining go'zalligi bilan bizni tug'ilish va o'lim orasidagi dunyoni sevishga va bu go'zallikni boshqalar bilan baham ko'rishga undaydigan boshqa bir oliy tushunchalar ham mavjudligini u esdan chiqarmasligi kerak. Alalxusus, sanat bizni isyonning haqiqiy mohiyatiga B'T " unga yuksak qadriyat va yangilovchi kuch, abadiy kurash hamda ichki tiklanishning vositasi sifatida qarashga o'rgatadi. Bunga ishonch hosil qilish uchun hozir sanatning qayta qad rostlash jarayonini bor qiyofasi bilan aks ettira oladigan shakli B'T " roman sanati haqida gaplashamiz.

B'T Kamill Demulen (1760-1794) frantsuz publisisti, siyosiy arbobi, frantsuz inqilobi qatnashchisi.

B'T Andre de Shene (1762-1794) yakobinchi terrorchilar tomonidan qatl etilgan.

B'T Fransua Rene de Shatobrian (1768-1848) 1793 yil Angliyaga qochib ketgan.

B'T Jyul Vales (1832-1885) frantsuz yozuvchisi, jurnalisti, Parij kommunasi arbobi.

B'T Karl Marks "1857-1859 yillardagi iqtisodiy qo'lyozmalar asari.